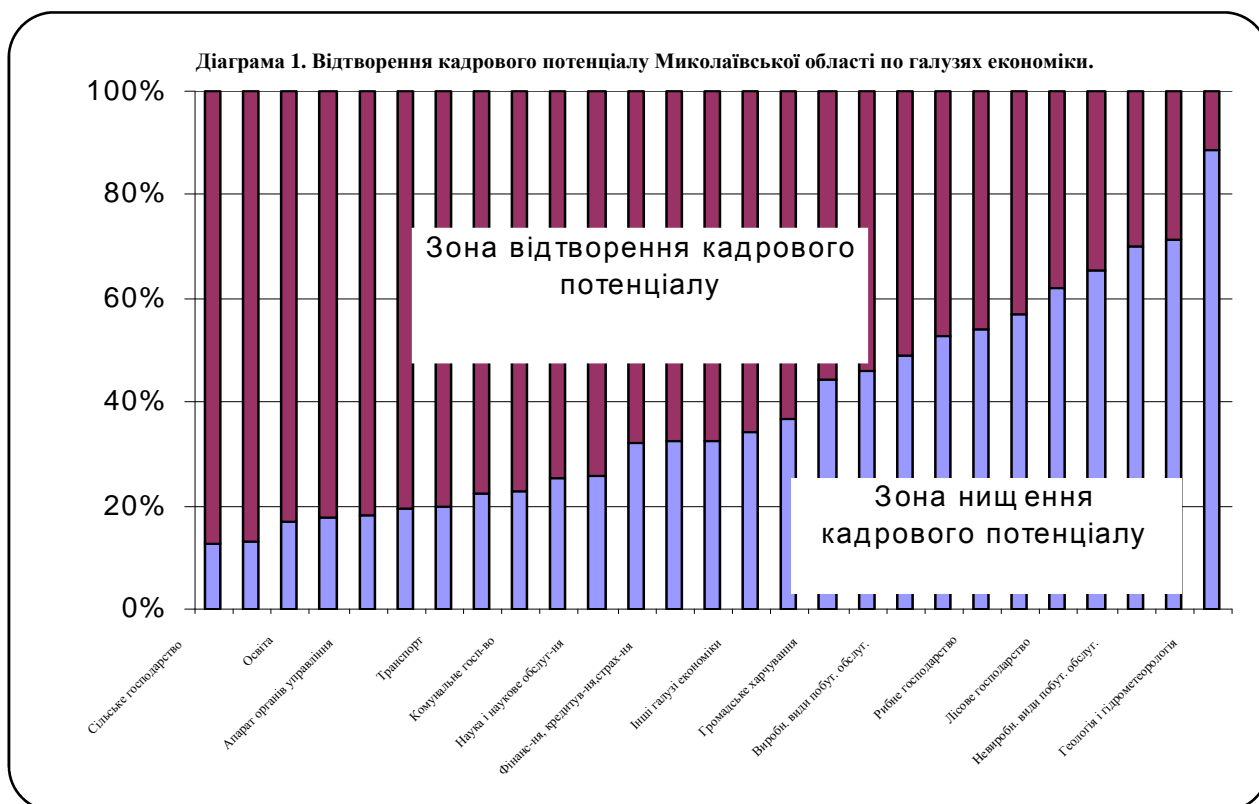

УДК. 330(091)

Негудихата К.Л.

Регіональний розвиток: основні фактори та тенденції

Становлення економіки України відбувається разом з розвитком процесів передачі регіонам соціально-економічної самостійності. Це обумовлює принципово інший характер відповідальності місцевих органів влади за рівень використання потенціалу територій і зростання добробуту населення. Однак, разом з тим, що регіонам надається певний рівень свободи, збалансований визначеною відповідальністю, не менш важливим є вдосконалення інструментарію регіональної соціально-економічної політики. Методичні засади,

Секція 2. Економічні науки.

на яких він має ґрунтуватися, ще не розроблені досконало навіть у загальному вигляді. Саме це можна вважати однією з багатьох причин нерівномірного розвитку.

Текст, який пропонується до уваги, є результатом попереднього етапу дослідження у галузі методології регіональної політики. В ньому зроблено спробу сформулювати уявлення про основні категорії регіонального розвитку і продемонструвати зв'язки між ними. Тож у цьому плані ми йшли доволі традиційним шляхом: від узагальнення теоретичного досвіду, виявлення історичних тенденцій і факторів регіональної динаміки до переосмислення теоретичних конструкцій та їх розвитку до рівня методичних схем.

Серед досить широкого кола історичних прикладів звертають на себе увагу ті, які досить чітко, послідовно описані і проаналізовані. Саме на їх ґрунті можливо виявити тенденції регіонального розвитку, а також фактори, які їх спричинили. Приклади, що розглядалися у процесі дослідження, мали місце в IX-XX століттях у різних частинах світу. Співставлення різних на перший погляд подій, які відбувалися у місті Венеція (IX-XIV ст.), провінції Шампань (XII-XIII ст.), провінції Голландія (XVII- XVIII ст.), а також у штаті Каліфорнія (кінець XX ст.), дозволяє зробити припущення, які покладені в основу подальшого аналізу.

По-перше, існує загальна закономірність регіонального розвитку. Структурно вона виглядає при першому наближенні наступним чином: певний фактор створює прецедент для зародження і розвитку процесу змін, внаслідок чого з'являється результат у вигляді внутрішньорегіональних відносин нової якості.

По-друге, спостерігається неоднаковий якісний характер змін уздовж вектора часу.

Щоб відвернути неоднозначне трактування змісту подальшого викладення, доцільно, на наш погляд, зупинитися на визначенні поняття "регіон", яке є основою наведених припущень. Під регіоном розуміється територія, що за сукупністю своїх елементів та компонентів відрізняється від інших територій та характеризується єдністю взаємопов'язаних складових і цілісністю. Отже, регіон можна ототожнювати з поняттями "провінція", "графство", "префектура", "штат", "область", "місто".

Екскурс в історію періоду становлення регіональних економік свідчить, що визначально основним фактором, що давав поштовх розвитку, був природний. Так агрокліматичні властивості створили передумови до виникнення в регіонах хліборобства та тваринництва, природні копалини – ремісництва, водні ресурси – рибальства. Саме природний фактор визначав місця концентрації населення та ступінь розвитку багатьох видів господарчої діяльності.

Поступове збільшення обсягів використання природних ресурсів сприяло появі надлишків продукції і активізації обміну спочатку в невеликих територіально-замкнутих господарських одиницях, з яких складався регіон. Пізніше різниця у якісних і кількісних характеристиках природних ресурсів територій дала поштовх до розвитку міжрегіональної спеціалізації. Так різниця в агрокліматичних умовах сприяла поглибленню спеціалізації на продукції сільського господарства. Внаслідок посилення процесів спеціалізації спостерігалось відносно погіршення забезпеченості регіону певними місцевими ресурсами при зростаючому попиті, що призводило до завезення ресурсів з інших місць. Таким чином, відсутність в будь-якому регіоні певних природних ресурсів та поступове їх вичерпування дали поштовх тому, що на перші ролі серед чинників регіонального розвитку з часом виходять комунікації (морські, сухопутні, пізніше – залізничні та повітряні).

У XII-XIII століттях у Центральній Європі як результат стрімкого становлення нових комунікацій та піднесення вже існуючих швидко зростають міста, що вигідно розташовані на перехрестях торгівельних шляхів. Прикладом є провінція Шампань (XII-XIII ст.), місто Брюгге (XIII ст.). Бажання отримати природні ресурси та продукцію сільського господарства, яких не було у розпорядженні регіону, сприяло морським географічним відкриттям та становленню нових комунікацій, обслуговування яких дозволяло брати участь у надприбутковому нерівномірному обміні з колоніями. Такий стан речей дав поштовх до розвитку півострова Малакка (XVI-XVII ст.), провінції Голландія (XVII-XVIII ст.), провінції Зеландія (XVII-XVIII ст.), міста Венеції (IX-XV ст.), портовим графствам Англії (XVI-XVIII ст.) тощо.

Про вплив комунікаційного фактора на розвиток міста Венеції свідчить порівняння бюджету міста початку XV століття (1600-1700 тис. дукатів), Французького королівства (1 млн. дукатів), а також Англії (800-900 тис. дукатів) [1]. У ті часи, як видно, бюджет міста Венеція, що не мало агрокліматичних умов для розвитку сільського господарства, а також природних копалин (крім солі), перевищував бюджети королівств.

Отримання колоніями незалежності обмежило доступ до дешевих природних ресурсів та продукції сільського господарства, а разом з тим зменшується і вплив комунікацій на регіональний розвиток. У цей період значно активізуються процеси заміщення комунікаційного фактора як визначального в регіональному розвитку на фактор науково-технічного прогресу. В нових умовах саме він давав змогу ефективно використовувати наявні регіональні ресурси, в тому числі й інтелектуальні. Якщо під ним

розуміти процес удосконалення матеріальної бази і продуктів виробництва, то НТП вперше мав суттєвий прояв в Англії наприкінці XVIII століття. Саме його впливом пояснюється зростання продуктивності праці в цей період до 0,5% на рік і до 1,5% у 1820-1870 роках [2]. Сила дії цього фактора залежить від якості та кількості науково-технічної інформації, що її засвоюють економічні агенти регіону.

Історія налічує багато прикладів впливу науково-технічного прогресу на розвиток територій. Одним з них є економічне зростання штату Каліфорнія в останній чверті XX століття, в містах якого сконцентровані високотехнологічні підприємства. Серед них можна відзначити Сакраменто, Санта-Барбару, Сан-Дієго, Силіконову долину.

Внаслідок комп'ютеризації наукової праці, якісно і кількісно змінюється інформаційне поле. З однієї сторони, це сприяє росту масштабів впливу НТП на регіональний розвиток. З іншої, – між втягнутими у цей процес регіонами посилюється конкуренція, оскільки їх піднесення відбувається на ґрунті інтенсивного трансферту нововведень. Далі можна уявити собі, що в певних ареалах регіонів трансферт технологій і науково-технічна діяльність взагалі досягає такого рівня, що подальший розвиток і конкурентні переваги регіону можуть визначитися здебільшого дією інших системоутворюючих факторів. Відбувається становлення нових визначальних чинників: організаційно-управлінського та соціально-психологічного (у подальшому – "організаційного"). Їх дія проявляється у забезпеченні синергетичних ефектів за рахунок організації мешканців для досягнення певних регіональних цілей. Як правило, шляхом створення атмосфери колективної творчості, підприємницького духу та соціальної активності.

Прикладом дії організаційного фактору може бути місто Піттсбург (США). Наприкінці 70-х років внаслідок галузевої орієнтації на металургійну промисловість, економіка цього міста стагнувала, стикаючись з широким колом проблем (від фінансових до екологічних). Безробіття досягло 14%, в промислових сателітах – 50%. Саме організаційний фактор обумовив можливість зміни геополітичного положення цього регіону, перетворивши його всього за 10 років з центру важкої промисловості на місто, де сконцентровані культурні та дослідницькі установи. Показник безробіття знизився до 5% [3].

Таким чином, узагальнення історичного досвіду дозволяє зробити висновок, що, незважаючи на різні фактори, різні періоди їх дії, схема прояву регіонального розвитку залишається майже однаковою: визначальний фактор дає поштовх зміні внутрісистемних відносин, що призводить до результату у вигляді підйому економіки та росту добробуту населення. Разом з цим, особливості прояву закономірностей залежать перш за все від

того, який саме фактор є визначальним. Глобальний сценарій розташування факторів регіонального розвитку на векторі часу виглядає таким чином:

- 7) природно-кліматичний, у тому числі і ресурсний (суттєво впливає на регіональний розвиток з початку існування людства);
- 8) комунікаційний (з XII- XIII століття);
- 9) науково-технічний прогрес (з кінця XVIII століття);
- 10) організаційний (з 80-х років XX століття).

Зауважимо, що не виключається одночасна дія всіх наведених чинників. Ідеї та моделі, що їх викладено у цій роботі, здатні, на наш погляд, орієнтувати регіональні владні структури на пошук та активізацію факторів, які враховують специфіку регіону, і тому їх реалізація дозволяє приймати обґрунтовані рішення у галузі формування економічної політики регіонального розвитку.

Література.

7. Бродель Ф. Время мира. – М.: Прогресс, 1992. – Т. 3. – С. 116-117.
8. Грейсон Д., О'Делл К. Американский менеджмент на пороге XX века. – М.: Экономика, 1991. – С. 76-77.
9. Раус В. Питтсбург вправо считает себя самым многообещающим экспериментом постиндустриальной эры // Америка. – 1992. – № 425. – С. 4-13.